

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhak ed-Dihlevî, *Aḥbârü'l-aḥyâr* (trc. Sübhân Mahmûd – M. Fâzil), Delhi 1414/1994, s. 311-314; Muhammed Gavsî, *Gülzâr-ı Ebrâr*, Asiatic Society of Bengal, Ivanow, nr. 97, vr. 22-23; Gulâm Muînüddin, *Me'âricü'l-vilâye*, K. A. Nizami özel kütüphanesi, I, 450-451; Yahyâ b. Ahmed es-Sirhindî, *Târîḥ-i Mübârek Şâhî* (nşr. M. Hidâyet Hüseyin), Kalkûta 1931, s. 115; Âzâd-ı Bilgrâmî, *Me'âşirü'l-kirâm*, Agra 1328/1910, s. 184-185; a.mlf., *Sübhâtü'l-mercân fi âşâri Hindustân* (nşr. M. Fazlurrahman), Aligarh 1976, I, 90-91; Siddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-'ulûm*, Beyrut 1978, III, 218; Fakîr Muhammed, *Hadâ'ıku'l-Haneŷiyye*, Leknev 1906, s. 304-305; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhethü'l-havâtır*, II, 161; Rahmân Ali, *Tezkire-i 'Ulemâ'ey Hind* (trc. M. Eyyûb Kâdirî), Karaçi 1961, s. 499-500; Zubaid Ahmad, *The Contribution of Indo-Pakistan to Arabic Literature*, Lahore 1968, s. 311-312, 452-453; M. İshak Battî, *Fukahâ-yi Hind*, Lahor 1974, I, 304-305; *The History of India* (ed. H. M. Elliot – J. Dowson), Delhi 1990, VI, 486; Muhammed İkrâm, *Âb-ı Keuşer*, Lahor 1992, s. 424; M. Hidayet Hosain, "İmrânî", *İA*, V/2, s. 987; a.mlf., "el-İmrânî", *UDMİ*, XIV/2, s. 251-252; K. A. Nizami, "al-İmrânî", *EP* (İng.), III, 1176.

K. A. NİZAMI

MUİNÜDDİN-İ İSFİZÂRÎ

(معین الدین اسفزاری)

Muînüddin Muhammed-i İsfizârî Zemçî
(ö. 899/1494'ten sonra)

Ravzâtü'l-cennât adlı eseriyle tanınan
İranlı tarihçi, münşî, hattat ve şair.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Tahsilini ilerletmek için 873'te (1468-69) Herat'a gittiği ve *Ravzâtü'l-cennât*'ı 897-899 (1492-1494) yılları arasında yazdığı bilinmekte, buradan IX. (XV.) yüzyılın ikinci yarısı ile X. (XVI.) yüzyılın ilk çeyreği içinde yaşamış olduğu tahmin edilmektedir. Nisbelerinden, Afganistan'ın batısındaki Sebzevâr-ı Herât da denilen İsfizâr'a (Esfizâr) bağlı Zemç'te (Zemic) doğduğu anlaşılmaktadır. Bağdatlı İsmâil Paşa, babasının adını Abdullah ve ölüm tarihini 915 (1509) olarak veriyorsa da (*Hediyetü'l-'ârifin*, II, 225) başka bir kaynaktan yer almayan bu bilgiyi ihtiyatla karşılamak gerekir.

İsfizârî, Herat'ta öğrenimini tamamladıktan sonra Timurlu Hükümdarı Hüseyin Baykara tarafından saltanatın resmî mühürünü taşıma makâmı olan nişanşahîlik görevine getirildi. Kendisine bu görevin verilmesinde âlim kişiliğinin ve hattatlığının yanı sıra üslûp sahibi bir münşî olmasının da payı vardır; nitekim sadece nişanşahîlikle kalmamış, inşâ ve mektuplaşma işleriyle de ilgilenmiştir. Ayrıca şiirleri vardır. İsfizârî sarayda bulunduğu süre için-

de önce vezir, arkasından sadrazam olan Kıvâmüddin Nizâmülmülk-i Hafî'den himaye gördü. Kıvâmüddin'in daha sonra Hüseyin Baykara tarafından iki oğlu ile birlikte öldürülmesinin İsfizârî'yi nasıl etkilediği bilinmemektedir. İsfizârî Herat Medresesi'nde hat dersleri de vermiştir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekteyse de *Ravzâtü'l-cennât* adlı eserini 899'da (1494) tamamladığına göre bu tarihten sonra ölmüş olmalıdır.

Eserleri. 1. *Ravzâtü'l-cennât fi evşâfi medîneti Herât*. Kıvâmüddin Nizâmülmülk-i Hafî'nin isteği üzerine yazılan kitap yirmi altı ana bölüm (ravza) ve birçok alt bölümden (vech, çemen) oluşmuştur. Eserde Herat'tan başka Horasan bölgesindeki Nişâbur, Merv, Belh, Gazne, Kuhistan, Sistan, Sebzevâr, Cüveyn, İsferyayn ve İsfizâr gibi yerlerin tarih ve coğrafyası, mimari eserleri, zirâi ve ticarî hayatları ve yetiştirdikleri ünlü kişiler hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır, ayrıca İslâm fütûhatından Hüseyin Baykara'nın yirmi beşinci yılına (899/1494) kadar geçen zaman içinde meydana gelen olaylarla ilgili geniş açıklamalar yer almaktadır. Herat'la ilgili olarak özellikle Abdurrahman Fâmî, Ebû İshak el-Haddâd, Seyfî-i Herevî ve Rebîî Puşengî'nin eserlerinden faydalanılarak şehrin Kertler, Şâhruh ve Hüseyin Baykara dönemlerindeki durumuna ve Baykara'nın sarayındaki emîr, âlim ve sanatkârlara dair bol malzeme verilmektedir. Bu kitaplardan faydalanan Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*'inde eserden *Târîḥ-i Mübârek Şâhî* adıyla birçok nakil yapmıştır. Barbier de Meynard, *Ravzâtü'l-cennât*'ın bazı kısımlarını *Extrait de la chronique persan d'Herat* başlığı altında Fransızca çevirileriyle birlikte yayımlamış (*JA*, XVI [1860], s. 461-520; XVII [1861], s. 438-457, 473-522; XX [1862], s. 268-319), daha sonra Seyyid Muhammed Kâzım İmâm eserin tamamının iki cilt halinde tahkiki neşrini yapmıştır (Tahran 1338-1339 hş.). 2. *Ternessül (Kavânin)*. Herat saray divanı ile ilgili birtakım ferman ve mektuplardan oluşan eserin bir nüshasının Londra India Office Kütüphanesi'nde bulunduğu belirtilmektedir (Ethé, I, 1131).

Kaynaklarda İsfizârî'ye bunların dışında bazı eserler nisbet edilmişse de bunlar ya müellif veya eser adının benzerliğinden dolayı ona mal edilmiş çalışmalardır. 1. *Ravzâtü'l-'ulemâ' el-'urefâ' fi't-terâcim* (*Hediyetü'l-'ârifin*, II, 225; Kâtib Çelebi müellifinin meçhul olduğunu söyler, *Keşfü'z-zunûn*, I, 922); 2. *Şerḥu'l-Kâfiye* (*Hediyetü'l-'ârifin*, II, 225; Kâtib Çelebi, ese-

rin Muînüddin Muhammed Emîn el-Herevî'ye ait bulunduğunu kaydeder. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1373); 3. *Me'âricü'n-nübüvve* (*Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4336); 4. *Ravzâtü'l-vâ'izin* (a.g.e., a.y.); 5. *Târîḥ-i Müşevvî* (a.g.e., a.y.). Son üç eser Muîn el-Miskîn'e aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muînüddin-i İsfizârî, *Ravzâtü'l-cennât* (nşr. Muhammed Kâzım İmâm), Tahran 1338-39 hş., neşreden giriş; Hândmîr, *Ḥabîbü's-siyer* (nşr. M. Debîr-i Siyâkî), Tahran 1362 hş., IV, 348; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm* (nşr. Cevâd Fâzil), Tahran 1341 hş./1962, II, 283; *Keşfü'z-zunûn*, I, 921-922; II, 1373; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 206-207; Browne, *LHP*, III, 430-431; Storey, *Persian Literature*, I, 355-356; *Hediyetü'l-'ârifin*, II, 225; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 537-538; a.mlf., *Gencîne-i Sûḥan*, Tahran 1362 hş., VI, 85-87; Nefîsî, *Târîḥ-i Nazm u Neşr*, I, 252; Ethé, *Catalogue of Persian Manuscripts*, I, 1131; Ahmed-i Münzevî, *Fihristüvâre-i Kitâbhâ-yi Fârsî*, Tahran 1374 hş., I, 221; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4336; Maria E. Subtelny, "Esfizârî", *Elr.*, VIII, 595-596; Âfâk Hâmid Hâşimî, "Esfizârî", *DMBİ*, VIII, 331-333.

TAHSİN YAZICI

MUİNÜDDİN-İ KÂŞÎ

(معین الدین کاشی)

Ebû Nasr Muînüddin Nasirü'd-devle Muh-tassü'l-mülk Ahmed b. Fazl b. Mahmûd-i Kâşî (Kâşânî)
(ö. 521/1127)

Sultan Sencer'in veziri.

Hayatının ilk dönemine ait fazla bilgi yoktur. Devlet hizmetine ilk defa Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah döneminde (1072-1092), Emîr Kamaçer'in Kuzey ve Kuzeybatı İran'daki vilayetlerin bir kısmını yönetmekle görevlendirdiği dayısı Nâsihulmülk tarafından alındı ve ağabeyi o bölgenin nâibliğine tayin edilirken kendisi de onun yanına kâtip olarak verildi. Sultan Berkayaruk'un (1092-1104) ilk zamanlarında da Dîvânü'r-resâil'de kâtiplik yaptı. Ardından yine Nâsihulmülk'ün aracılığıyla Muhammed Tapar'ın eşi Gevher Hatun'un hizmetinde görevlendirilip arkasından muhtemelen Sa'dülmülk-i Âbî'nin vezirliğinin (1105-1107) sonlarına doğru Dîvânü'r-resâil'in başına getirildi ve bu görevi Ebû Nasr Ziyâülmülk Ahmed b. Nizâmülmülk'ün vezirliği zamanında da (1107-1111) sürdürdü. Selçuklular'ın bu dönemdeki üst düzey görevlilerini şiddetle eleştiren Bûndârî, Muînüddin'i de bilgisizlik, erdemsizlik ve Farsça, Arapça yazılarında yetersizlikle suçlar; bununla beraber diğer münşilerden daha mahir bir yazıcı olduğunu da kaydeder (*Zübdetü'n-Nusra*, s. 99).